

Tokat'ta Ermeni Olmak

Emran NALÇACIER

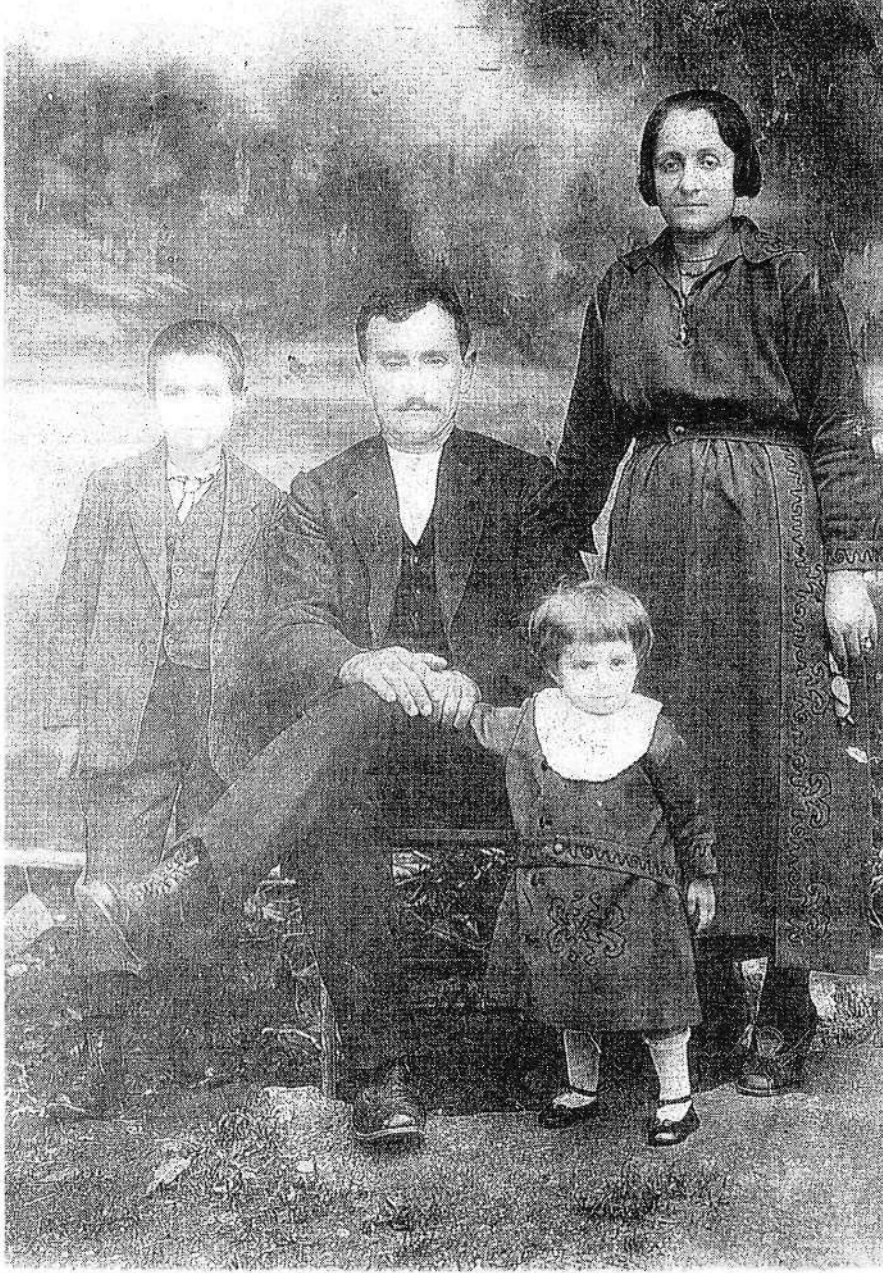

Adım Emran Nalçacier. 1954 yılında Tokat'ta doğmuşum. 1965 yılında kuyumcu çıraklığı ile işe başladım. Ustam Boğos Kasparoğlu, Tokat'ın eski ve meşhur ustalarından biridir. 1976'da Tokat'ta kendi kuyumcu dükkanımı açtım ve 1993'e kadar da bu mesleğe devam ettim. 1980'lerde Kuyumcular Derneği'nin kurucu üyelerindendim. 1981'de evlendim; bir oğlum bir de kızım var.

1993 yılında İstanbul'a göçene kadar Tokat'ta yüz yılı aşkın hatıralarımız vardı. Dedelerimizin atalarından başlayarak bütün sülalemiz hatırı sayılır zanaatkârlardı ve bize de bu yetenekten biraz bulaştı sanırım. Dolayısıyla saygı gördüğümüz, içinde mutlu olduğumuz bu yaşantıdan kopmak, hele de Tokat'ın o güzelim yeşil, verimli bağlarını geride bırakmak bize çok zor geldi.

Ailemiz Anadolu'daki Ermenilerin çoğunun karşılaştığı hemen hemen bütün sorunları fazlasıyla yaşadı; tehcir, Varlık Vergisi vs.

Babaannemin babası Hagop Haylazoğlu'nun doğum tarihi 1870'li yıllardır. Kendisi fayton imalatçısıdır. Onun ürettiği faytonlara "London modeli" denirmiş ve bu yaylı faytonun Anadolu'da üretilen bir çeşididir. Atölye eski Yazmahane'nin dış cephesindeki dükkanlardan birindedir. Evleri ise atölyeden yüz metre ileride Pervane Hamamı'nın kadınlar kısmının karşısındadır. Hanımının, yani babaannemin annesinin ismi Mayram'dır. Hagop ve Maryam Haylazoğlu'nun 1915'e kadar üç kız çocukları olur ve bunlardan ikisini evlendirirler. Ne yazık ki tehcirde bu iki kızın kocaları da sürgüne gönderilir.

Değirmenci Manuel Ağa, eşi Teperik, oğulları Levon ve kızları Araksi.

Hagop dedenin kız kardeşi de tehciye gönderilir. Ancak Hagop dede zanaatkâr olduğu için tehciye gönderilmekten kurtulur. Türklerden fazla zanaatkâr çıkmadığı için, eğer bir yerde sözgelimi üç Ermeni usta varsa ikisini yollarlarmış. Birini ise ihtiyaçtan dolayı mutlaka yerinde bırakırlarmış. Hatta büyüklerimiz buna ilişkin bir olayı da anlatırlardı: Yetenekli bir usta olan değirmenci Manuel'i tehciye yollamışlar On gün sonra ise askerler değirmene gelip Manuel Ağa'yı sorup askerlerin ununun bittiğini, değirmene ihtiyaçları olduğunu söylemişler. Manuel Ağa'nın karısı da onlara şaşkınlık ve kızgınlık içinde, "Biriniz tehciye yolluyorsunuz, biriniz gelip un istiyorsunuz" diye bağırarak çıkmış. Tabii o dönemde çok sıkıntılı günler yaşamış Ermeniler. Yokluk, işsizlik, can korkusu içinde geçen günler Cumhuriyet'in ilanına kadar sürmüş.

Dedem (babamın babası) Nişan Usta, Sivas'ın Seyit Paşa Mahallesi'nde oturmuş. Kendisi demirci ustası olduğu için Tokat'a asker olarak gönderilmiş. Bu sırada annesi, karısı ve bir çocuğu tehciye gönderilmiş. Askerlikten sonra da artık döneceği bir evi, yuvası olmadığından Tokat'ta kalıp Hagop (Haylazoğlu) dedenin yanında çalışmaya başlamış. Dedem Nişan Usta, çok usta bir zanaatkârmış; balta, kazma, kürek, çapa, kağı demiri, tırpan gibi çeşitli ziraat aletleri imal edermiş.

Nişan dedem 1920 yılında Hagop Haylazoğlu'nun ikinci kızıyla evlenir. Sivas'taki evi muhacirlere verildiğinden oraya dönme ihtimali tamamen ortadan kalkmış durumdadır ve bu evlilikle birlikte artık Tokat'a tamamen yerleşmiş olur. Nişan dedemin bu ikinci evliliğinden üç oğlu olur, çocukların üçü de kendisi gibi zanaatkâr olarak yetiştirilir. Büyük amcam ve babam demirci ustası, ortarca amcam da kadın terzisi olur. Babam Onnik Usta, baba mesleğini sonuna kadar devam ettirdi. Tokat'ta birçok kişi onun imal ettiği baltaları hatıra diye saklardı. Babam Tokat'ın Türk cemaati tarafından da sevilen bir insandı. Babam da yaşadığımız sıkıntılardan dolayı 1993'te bizimle birlikte Tokat'tan göç etmek zorunda kaldı.

Dedem Nişan Nalçacıer, büyükannem Mevrube Nalçacıer (1920'ler)

Babam Onnik Nalçacier'in demirci dükkânı. "Tozanlı Demircisi" olarak tanınırdı (1987).

Nişan dedem tehcirden sonra demirciliğin az kalmış iyi ustalarından biriydi. Yetiştirdiklerinin arasında da çok iyi ustalar vardı; Manuk, Mıgır, Ömer, Çiseli Mehmet, Topal Tefvik ve Arif usta onun yetiştirdiği ustalardı.

Hagop Haylazoğlu 1935 yılında ölür, dolayısıyla Varlık Vergisi'ni görmez. Ancak dedem Nişan Usta ve amcam bu vergi nedeniyle yeniden çok büyük sıkıntı çekerler. Nişan dedeme 2.525 lira, terzi amcama da 500 lira olmak üzere ailemize toplam 3.025 lira Varlık Vergisi koyarlar. Bu parayla o zamanlar üç tane büyük ev alabilmek mümkünmüş. Dolayısıyla ödenmesi son derece güç bir miktar. Rahmetli dedem, "çaremiz yoktu, ya ödeyecektik ya da Aşkale'ye yol yapımına gidecektik. Kimseden ödünç de alamıyorduk, çünkü herkes sıkıntı içindeydi" derdi. Evdeki halıya, kilime, bakır kazanlara kadar elde avuçta ne varsa satmak zorunda kalırlar. Amcam ekmeğini kazandığı elindeki Singer marka dikiş makinesini satar ve zar zor bu parayı denkleştirirler. Tabii, yeniden yokluk içinde yaşamaya, eski kilimler üzerinde oturmaya başlarlar.

Zaten Alman Harbi nedeniyle sıkıntıların çok yoğun olduğu bir dönemden geçmektedirler. Şeker bulunmazmış, çayı bile kuru üzümle içerlermiş. Ekmek karne ile verilirmiş. Tabii herkesin aynı ölçüde sıkıntı çekip çekmediğini bilemem; çünkü Tokatlılar esnafa esmer undan, memurlara ise has undan ekmek çıkarıldığını söylerlerdi. İsmet Paşa'ya memleketi harbe sokmadığı için çok sempati duyulmuş. Hep onun

için büyük siyasetçi olduğu söylenirdi, hatta bununla ilgili bir olay da anlatılırdı: Bir Anadolu gezisinde İsmet Paşa'ya vatandaşlardan biri, "Paşam, açız" diye bağıyor. Paşa da "Sizi aç bıraktık, ama öksüz bırakmadık" diye yanıt vermiş.

Varlık Vergisi'nden sonra ailemiz oldukça zor günler yaşamış. Bu sırada Tokat valisi de meşhur İzzettin Çağpar imiş. Varlık Vergisi'nin makbuzunu hâlâ, o sıkıntılı günlerden kalma bir hatıra olarak saklarım.

Ambar sayıyat No : 206 Danga Matkası

T. C. TAHSİLDAR MAKBUZU Seri: P		Maliye Vekâleti		No: 654988	
Vilâyet :		Kaza :			
Mükellefin			Verilâtin		
Adı ve soyadı:	Mafedat detesi No	Manâlesi veya köyü	Nesli	S. nesli	Miktarı Lira
<i>M. Hacı</i>	<i>10</i>	<i>...</i>	<i>...</i>	<i>...</i>	<i>...</i>
Yalnız <i>2.525</i> lira			kuruş		
			Tahsilat		

Ambar sayıyat No : 206 Danga Matkası -- 1941

Dedeme intikal eden 2.525 TL'lik Varlık Vergisi'nin ödendiğini gösteren makbuz. Dikkati çeken nokta makbuzda ne Tokat'a, ne de Varlık Vergisi'ne ilişkin bir ibarenin bulunmasıdır.

Bu sıkıntılardan sonra aile yeniden biraz toparlanmaya, düze çıkmaya başlıyor. Bu sırada 1949'da amcam, 1951'de de babam evleniyor. Aile kalabalıklaşıyor ve iki gelin eve sığmayınca amcam evden ayrılıyor. O zamanların aile yaşamı şimdikinden hayli farklı imiş. Örneğin, gelinler, evde büyüklerin karşısında yüksek sesle değil, neredeyse fısıltıyla konuşurlarmış. Gelinler ancak bir süre sonra, büyüklerin izniyle yüksek sesle konuşmaya başlarmış. Büyükler bu izinle birlikte gelinlere bir de hediye verirlermiş. Tabii Anadolu kültürü günümüzde büyük şehirlerde yaşananlardan epeyce farklılık taşıyordu. Küçükler büyüklere karşı daha saygılıydı. Örneğin, aile büyüklerine "beybaba, büyükanne" diye hitap edilirdi.

O dönemde yoksulluk içinde yaşanırdı, insanlar her istediklerini alamazlardı. Televizyon hiç yoktu, radyo ise herkesin evinde bulunmuyordu. Dolayısıyla insanlar birbirleriyle daha samimiydiler, birbirlerine daha fazla zaman ayırıyorlardı. Akşam gezmeleri yapılırdı ve bu bir araya gelişlerinde kağıt oyunları, tombala, tiyatro oyunları oynanırdı. İlişkiler daha sıcak ve içtendi. Menfaatçilik şimdiki gibi alıp başını yürümemişti.

Ermeniler yaşadıkları bütün sıkıntılara rağmen neşelerini korumayı beceren, eğlenmeyi bilen bir millettir. Tokat'ın bağlarının ünü iyi bilinir; bunların başlıcaları Malkayası, Kaşıkçı, Kemer ve Cemal bağları idi. Neredeyse her evin bir bağı vardı ve yazın insanlar biraz serinlemek, nefes almak için bu bağlara koşarlardı. Bağlarda “alaçık” dediğimiz ahşaptan yapılmış evler vardı. Ermenilerin bağlarından ud sesi, keman sesi hiç eksik olmazdı. Tokat'ın bağları çok verimlidir de. Kemer bağlarının “çavuş üzümü”, Kışla bağlarının “narince üzümü”, Malkayası bağlarının “fenerit üzümü”, Kaşıkçı bağlarının “cincife kızılı üzümleri” çok meşhurdur. Türkiye’de yalnız Tokat’a mahsus oniki çeşit armut ve çok güzel kirazlar yetişmekteydi.

Tokat'ın meşhur kebabı iyi bilinir; Cumartesi-Pazar oldu mu kebab ocakları yanar ve nefis Tokat kebabı yapılırdı. Ocağın altına da tavalar konurdu ve kebabın yağı tavaya damlardı. Bu şekilde tavada pişirilen fasulyenin, dolmanın tadına hiçbir yerde rastlayamazdınız.

Tokat bağlarının dün gibi hatırladığım bu güzellikleri ne yazık ki, Ermenilerin İstanbul’a göçmesi ve 1985’ten sonra bağların imara açılması ile son buldu. Hâlâ senede bir kez Tokat’a gezmeye, hatıralarımı yad etmeye giderim. Bağlara gidince o tatlı, huzurlu günler gözümün önüne gelir, kederlenirim. Sağolsunlar, güzelim Tokat’ı beton yuvasına çevirmekte, bağ kültürünü yok etmekte hiç tereddüt etmemişler.

Ben 1981’de evlendim, ama gariptir ki, tarih kitaplarında XX. yüzyılın başına kadar şehir içinde 7, şehir dışında da 20’ye yakın Ermeni kilisesinin bulunduğu yazılan Tokat’ta dini nikah için papaz bulamadığımdan, dini nikahı İstanbul’da yaptık.

Bizim Tokat’tan ayrılmamız da bir zorunluluktan kaynaklandı, çünkü Belediye evimizi yol yapacağı gerekçesiyle istimlak etti. 1983 yılının Ekim ayında Belediye’den gelen acele el koyma kararı ile şoke olduk, çünkü bir hafta içinde evimizi tahliye etmemiz isteniyordu. Türkiye’de böyle jet hızıyla yapılmış bir başka istimlak var mı, doğrusu bilemiyorum. Üstelik 1981’de devlete 5 milyondan vergisini ödediğimiz evimize 1 milyon lira değer biçtiler. O dönemde mali beyana göre istimlak yapılıyordu. Oyse Belediye istimlak yaparken her ne hikmetse 1978 beyanını esas almıştı.

Tabii o sıralar 12 Eylül döneminin etkileri hâlâ hakimdi ve hakkını aramakta güçlüklerle karşılaşılıyordu. Belediye başkanına, yapılanların haksızlık olduğunu, mağdur edildiğimizi söyleyince aldığımız yanıt şu oldu: “Çok konuşma, sizi Erzincan’a yollarım”. Hem mağdur edilmiştik, hem de tehdit ediliyorduk. Biz de durumu Milli Güvenlik Konseyi’ne, Kenan Paşa’ya yazdık. O dönem herkes şikayetini Paşa’ya yazardı. Ama oradan da hiçbir cevap gelmedi ve kısa bir süre sonra Belediye evimizi elimizden aldı. Sanırım böyle bir istimlak da ilk defa bizim başımıza geldi. Tebliğ edilen istimlak kararını acı bir hatıra olarak saklıyorum. Acımı daha fazla arttıran ise, Belediye’nin yol için aldığı evimizin yerine yirmi sene sonra bir işhanı yaptırmış olmasıdır.

T. C.
TOKAT BELEDİYESİ
FEN ve İMAR İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 5723
Konu : Acele el koyma Hk.

12 / 9 /1983

Sayın: Onnik NALÇACIER
Semerkant mahallesi Taşhan
Sokak No:4
TOKAT

Tokat Asliye Hukuk Mahkemesinin 9.8.1983 tarih ve esas No:1983/381, karar No:1983/420 sayılı ilamı ile Tokat merkez tapunun meydan mahallesinde pafta 19, ada 268, parsel 2 ve 63 numaralarında kayıtlı taşınmazlarınıza 6830 sayılı yasanın 16.maddesi uyarınca acele belediyemiz lehine acele el konulmuştur.

Yazının tebliğ tarihiyle bir hafta içerisinde söz konusu eviniz ile dükkanın boşaltılmasını aksi halde icra yoluyla tahliye cihetine gidileceğini bilgilerinize rica ederim.

İsmet SARAÇOĞLU
Belediye Başkanı

Tokat Belediyesi'nin istimlak kararını bildiren tebliği (1983)

Bütün bu olup bitenlerden sonra 1993 yılında İstanbul'a göçmemiz Tokat'taki yaşantımızı noktaladı ve bir kez daha her şeye yeniden başlamak zorunda kaldık. Böylece dedelerimin yaşadıklarının bir benzerini ben de yaşamak zorunda kaldım; kurulu düzenimizi bozup her şeye yeniden başladık. Tabii, benim yaşımda bu süreci yeniden yaşamak, yeniden bir denge kurmak bir hayli zor oluyor. Ama yaşadığımız hiçbir sıkıntı, eziyet Tokat'ı, oradaki mutlu, huzurlu yaşantımızı hatıralarımızdan silemez.

Tokat'ı her zaman mutlulukla, iç huzuruyla ve elbette biraz da gözyaşı ile hatırlayacağım.

Özet:

Bu çalışmada Tokatlı Ermeni Emran Nalçacıer, ailesi, cemaati ve Varlık Vergisi başta olmak üzere dönemin olaylarını anlatmaktadır.

Anahtar sözcükler: Emran Nalçacıer, Hagop Haylazoğlu, Manuel Ağa, Tokat, Ermeni, Nişan Usta, Onnik Usta, Varlık Vergisi.

Abstract: In his article, the author presents the story of his family and the Armenian community of Tokat within the historical developments of the period.

Keywords: Emran Nalçacier, Hagop Haylazoğlu, Manuel Ağa, Tokat, Armenian community, Nişan Usta, Onnik Usta, *Varlık Vergisi*.